

ዐይነት ፤	ዐምደኛ ፡ ድርሰት ።
ርእስ ፤	"የሕገ ፡ መንግሥት ፡ ዋና ፡ ዋና ፡ ግሶች ። "
ይሁሴ ፤	"ሥልጡንሕዝብና" ፡ መዜንው ።
ዕኩት ፤	ግንቦት ፡ 2011 ፡ ዓ.ም. ።
ዝግጅት ፤	ፍጹም ።
መጽሐፍት ፤	"ሥልጡንሕዝብና" ፡ መዜንው ፡ ቍ.2011-002
ማስታወሻ ፤	"ክዋኔ" ፡ ዐምድ ።
ማሳሰቢያ ፤	

ክዋኔ

CONSTITUTION

[በዚህ ፡ ዐምድ ፡ ስለሕገ ፡ መንግሥት ፡ (ወይም ፡ ክዋኔ) ፡ ጉዳይ ፡ ልዩ ፡ ልዩ ፡ ሐሳቦችና ፡ አስተያየቶች ፡ ይቀርቡባቸዋል ።]

የሕገ ፡ መንግሥት ፡ ዋና ፡ ዋና ፡ ግሶችን ፡ ስለማዘጋጀት ።

ለኢትዮጵያ ፡ ሕዝብ ፡ ሕገ ፡ መንግሥት ፡ ወይም ፡ ክዋኔ ፡ ዐዲስ ፡ ነገር ፡ አይደለም ። በቀደመው ፡ ጽሑፋችን ፡ እንዳየነው ፡ ቢያንስ ፡ ለ 749 ፡ ዓመት ፡ የጽሑፍ ፡ ሕገ ፡ መንግሥት ፡ ባለቤት ፡ ኾኖ ፡ በራሱ ፡ ፈቃድ ፡ ሲያደርግ ፡ ሲተዳደር ፡ የኖረ ፡ ሐራ ፡ ሕዝብ ፡ መኾኑ ፡ ሀገሩም ፡ ሐራ ፡ ሀገር ፡ መኾኗ ፡ ተመስክሯል ። ኾኖም ፡ "እኅት ፡ ለፈጀው ፡ ምን ፡ ይብጀው ። " ፡ እንዲሉ ፡ ኢትዮጵያ ፡ ባለፉት ፡ መቶ ፡ ዓመታት ፡ ባህሏን ፡ ታሪኳን ፡ ቋንቋዋን ፡ ያመለክታል ፡ ነውጦች ፡ ተደራርበውባት ፡ ዛሬ ፡ ባንድ ፡ ልብ ፡ ኾኖ ፡ ተደማጦና ፡ ተግባብቶ ፡ ለመምከርና ፡ ለመወሰን ፡ በሚያስችል ፡ አቋም ፡ ሕዝቧ ፡ አይገኝም ። ይህን ፡ ችግራችንን ፡ ባጨርሰን ፡ ጊዜ ፡ ለመፍታት ፡ የኸላችን ፡ የጋራ ፡ ጥረት ፡ ይፈለጋል ።

ኢትዮጵያ ፡ የርትዕ ፡ ሥልጣኔ ፡ እንደ ፡ መኾኗ ፡ መጠን ፡ በሀገራዊ ፡ ባህላችንም ፡ ኾነ ፡ በኅብረተሰብ ፡ ባህላችን ፡ እጅግ ፡ የዳበረ ፡ የጉባኤና ፡ የሸንጎ ፡ ሥርዐት ፡ አለን ። ትክክለኛ ፡ የሽግግር ፡ መንግሥት ፡ ሲቋቋም ፡ የመዝገብ መሪዎች ፡ ሥራ ፡ ይህን ፡ ባህላዊ ፡ መጥሪታችንን ፡ ወዲያው ፡ በሥራ ፡ ማዋል ፡ ይኾናል ። ዐዲስ ፡ ሕገ ፡ መንግሥት ፡ መረቀቅና ፡ መጽደቅ ፡ አለበት ፤ የኢትዮጵያ ፡ ሕዝብ ፡ ጠይቋል ፡ ኹኔታውም ፡ አስገድዷል ። መላው ፡ የኢትዮጵያ ፡ ሕዝብ ፡ በሚመረጣቸው ፡ እንደራሴዎቹ ፡

አማካይነት ፡ ዐዲስ ፡ ሕገ ፡ መንግሥቱን ፡ አርቅቆና ፡ አጽድቆ ፡ ቋሚ ፡ መንግሥቱን ፡ ሊመሠርትበት ፡ ይሻል ። አኹን ፡ በምንገኝበት ፡ ኹኔታ ፡ ነባሮቹ ፡ የስያላ ፡ ቃሎች ፡ ወይም ፡ ግሶች ፡ ተረስተዋል ። ወይ ፡ አላግባብ ፡ ተነውረው ፡ ካገልግሎት ፡ ውጭ ፡ ኾነዋል ። ወይ ፡ ትውልዱ ፡ በባዕድ ፡ ቋንቋ ፡ ተምሮ ፡ ሀገራዊ ፡ ቋንቋው ፡ ዐማርኛ ፡ ቸግሮታል ። ወይ ፡ የባሰውን ፡ ኾነ ፡ ተብሎ ፡ በዘመቻ ፡ መልክ ፡ በተካኸደ ፡ የቋንቋ ፡ መዘበራረቅ ፡ ርስ ፡ በርስ ፡ መግባባቱ ፡ አቅቶናል ።

አጠቃላይ ፡ ችግሩን ፡ ለመፍታት ፡ ከሥር ፡ ከመሠረቱ ፡ መነሣቱ ፡ ይጠቅማልና ፡ በስያላ ፡ ግሶች ፡ ረገድ ፡ ያለው ፡ ዝብርቅርቅ ፡ አስቀድሞ ፡ መወገድ ፡ ይኖርበታል ።

ይህ ፡ ጽሑፍ ፡ ዋና ፡ ዋና ፡ የስያላ ፡ ግሶችን ፡ በተለይ ፡ ደግሞ ፡ ለሕገ ፡ መንግሥት ፡ ወይም ፡ ለክዋኔ ፡ ሥራ ፡ የሚውሉትን ፡ በትክክል ፡ ለመደንገግ ፡ በቅድሚያ ፡ መሟላት ፡ ያለባቸውን ፡ ግዴታዎች ፡ ለማስገንዘብ ፡ ይሞክራል ።

ትውፊታዊውን ፡ የስያላ ፡ ግስ ፡ ከወደቀበት ፡ በማንሣትና ፡ ጥልቅ ፡ ፍልስፍናውን ፡ በማስታወስ ፡ ማዘመን ፡ የሚያስፈልገውንም ፡ ባግባቡ ፡ በማዘመን ፡ ወደተፈለገለት ፡ አገልግሎት ፡ እንዴት ፡ እንደሚውል ፡ በጥቂቱ ፡ ያሳያል ።

በመዝገብ መሪዎች ፡ ክፍል ፡ ስለስያላ ፡ ግስ ፡ ርባታ ፡ ባጨረሱ ፡ እናብራራለን ።

በኹለተኛውና ፡ የመጨረሻ ፡ ክፍል ፡ በዋና ፡ ዋና ፡ የክዋኔ ፡ ግሶች ፡ ላይ ፡ በዘመናችን ፡ የሚታዩትን ፡ የትርጉም ፡ መፋለሶች ፡ በጥቂቱ ፡ ገልጠን ፡ እንዴት ፡ ሊታረሙ ፡ እንደሚችሉ ፡ ባጨረሱ ፡ እናመለክታለን ።

1 ፤ ስለስያላ ፡ ግስ ፡ ርባታ ።

እንደሚታወቀው ፡ ግእዝና ፡ ዐማርኛ ፡ የዳበረ ፡ የመርባት ፡ ጠባይ ፡ አላቸው ። በስያላችንም ፡ ኾነ ፡ በማንኛው ፡ የጥናት ፡ መስክ ፡ የምንሠራባቸው ፡ ቃላት ፡ ከመሠረታዊው ፡ ዘር ፡ በግስ ፡ ወይም ፡ በገሰሳ ፡ ይገኛሉ ። ምንም ፡ በየጥናት ፡ መስኩ ፡ በብዙ ፡ ሺሕ ፡ የሚቁጠር ፡ የግስ ፡ መጠን ፡ ቢኖር ፡ እነዚህ ፡ ግን ፡ የሚገሰሱት ፡ ምናልባት ፡ 10 ፡ ጊዜ ፡ ካነሰ ፡ የዘር ፡ መጠን ፡ ይኾናል ።

ለምሳሌ ፡ ዋናው ፡ ጉዳዮችን ፡ የኾነው ፡ "ክዋኔ" ፡ ብለን ፡ የምንጠራው ፡ አካል ፡ ብዙ ፡ ተያያዥ ፡ ዕለቶች ፡ አሉት ። ዘሩ ፡ በግእዝ ፡ "ከወነ" ፡ ነው ፤ ይህም ፡ "ኾነ ፣ ተፈጠረ ፣ ቆመ" ፡ ማለት ፡ ነው ፤ "መንግሥት ፡ ማቆም ፡ እንዲሉ" ።

1 ፤ አለቃ ፡ ኪዳነ ፡ ወልድ ፡ ክፍሌ ፡ "ክዋኔ"ን ፡ እንደሚከተለው ፡ ይፈቅዳል ፡-
"መኾን ፡ መባል ፤ ሳይለወጡ ፡ በሁታፊና ፡ በምሳሌ ፤ በግብር ፡ ሌላ ፡ ስምን ፡ መቀበል ። ወይም ፡ በጭራሽ ፡ ወደ ፡ ሌላ ፡ ባሕርይ ፡ መለወጥ ፡ ሌላ ፡ ዐይነት ፡ መኾን ፤ ተለውጦና ፡ ተገልብጦ ፡ በሌላ ፡ ባሕርይ ፡ ስም ፡ መጠራት ፡ ያው ፡ ግን ፡ ጨገራታውና ፡ ምልክቱ ፡ አሠሩ ፡ ቢጋሩ ፡ ሀላጭው ፡ ሳይጠፋ ። " ኪዳነ ፡ ወልድ ፡ ክፍሌ ፡ (አለቃ) ፤ መጽሐፈ ፡ ሰዋሰው ፡ ወግስ ፡ ወመዝገብ ፡ ቃላት ፡

በርባታ ፡ ዝርዝሩ ፡ በከፊል ፡ ያየነው ፡ እንደ ፡ ኾነ ፡
 ካ 10 ፡ ያላነሱ ፡ ሌሎች ፡ ግሶችን ፡ ይሰጠናል ፡-

	ግእዝ	ዐማርኛ	እንግሊዝኛ	ፊርንሳይኛ
አርእስት	ከዋን/ከዋናት	መኾን	to be	Être, v.
ቀዳማይ	ኮነ	ኾነ	is	est
ሣልስ ፡ ቅጽል	ከዋኒ	ኻኝ	Being, n.	Être, n.
ላደስ ፡ ቅጽል	ክውን	ክውን/ኹን	constituted	constitué
መስም ፡ ቅጽል	መከውን	ከዋኝ	constituent	constituant
			constituency	Circonscription électorale
ላባ ፡ ዘር	ኩነት	ኩነት/ኹነት	State	État
ላባ ፡ ዘር ፡ (2)	ክዋኔ	ክዋኔ	Constitution	Constitution
ባዕድ ፡ ዘር	ምክዋን	መከውኛ / መኾኛ	State system	système étatique
ጥሬ ፡ ዘር		ከውና		

እንደሚታወቀው ፡ ግእዝና ፡ ዐማርኛ ፡ ከ 9 ፡ እስካ 15 ፡ የሚደርሱ ፡ የግስ ፡ አዕማድ ፡ አሏቸው ፡- ደራጊ ፣ አድራጊ ፣ ተደራጊ ፣ አስደራጊ ፣ አደራራጊ ፣ ተደራራጊ ፣ ወዘተ. ።

በሰንጠረዥ ፡ ላይ ፡ በደራጊ ፡ ወይም ፡ አድራጊ ፡ ዐምድ ፡ የሚገኙትን ፡ ግሶች ፡ በከፊል ፡ አይተናል ። ባስደራጊ ፣ በተደራጊ ፣ ባደራራጊ ፣ በተደራራጊ ፣ ወዘተ. ፡ ዐምዶች ፡ እንደ ፡-

አኾነ	ተኾነ	አካኻኻ	ተካኻኻ . ..
አኻኻኻ	ተኻኻኻ	አካኻኻኻ	ተካኻኻኻ ...
ማኾኛ	መኾኛ	ማካኻኻኛ	መካኻኻኛ ...

ያሉ ፡ ሌሎች ፡ ብዙ ፡ ግሶች ፡ አሉ ።

ምዕራባውያን ፡ ቋንቋዎች ፡ ካድራጊና ፡ ከተደራጊ ፡ አዕማድ ፡ የሚያልፍ ፡ የግስ ፡ ርባታ ፡ ስለሌላቸው ፡

ሐዲስ ፤ አርቲስቲክ ፡ ማተሚያ ፡ ቤት ፡ ዐዲስ ፡ አበባ ፡ 1948 ፡ ዓ.ም. ፤ 78 ፡ 524 ።
 በተመሳሳይ ፡ መላክ ፡ ብርሃን ፡ አድማሱ ፡ ጀምበሬ ፡ "ኩነት"ን ፡ እንዲህ ፡ ሲሉ ፡ ይፈታሉ ፡- "ኩነት ፡ ተከፍሎ ፡ ተፈልጎ ፡ ላይኖርበት ፡ በተዋሕዶ ፣ በተጋብሎ ፡ ባንድነት ፡ አካላትን ፡ በሀልውና ፡ ያገናዘበ ፡ ባንድ ፡ መለኮት ፡ ያለ ፣ የነበረ ፣ የሚኖር ፡ ነው ።" አድማሱ ፡ ጀንበሬ ፡ (መልአክ ፡ ብርሃን) ፤ ከ-ኩሉ ፡ ሃይማኖት ፤ ትንሣኤ ፡ ዘገባኤ ፡ ማተሚያ ፡ ቤት ፡ 1989 ፡ ዓ.ም. ፤ 78 ፡ 120)

በምዕራባውያን ፡ ቋንቋዎች ፡ ባንድ ፡ አረፍተ ፡ ነገር ፡ እንጂ ፡ ባንድ ፡ ቃል ፡ የማይነግሯቸውን ፡ አደራራጊና ፡ ተደራራጊ ፡ ... ፡ ኹኔታዎችን ፡ ግእዝ-ዐማርኛ ፡ ባንድ ፡ ቃል ፡ ስለሚያናግረን ፡ ይህ ፡ ለሥነ ፡ ግዛትም ፡ ኾነ ፡ ለማንኛውም ፡ የጥናት ፡ መስክ ፡ ተጨማሪ ፡ የሐሳብ ፡ ኅይልን ፡ ይሰጠናል ። ዛሬ ፡ ሙሉ ፡ ለሙሉ ፡ ሠርተንበት ፡ ሀገርንና ፡ የሰው ፡ ልጅን ፡ በጠቅላላው ፡ ልንጠቅምበት ፡ ይገባል ።

ርእሱ ፡ እጅግ ፡ ሰፊና ፡ ጥልቅ ፡ ነው ፤ እስካኹን ፡ የገለጸነው ፡ ሐሳብ ፡ ያልተገነዘቡትን ፡ ለማስገንዘብ ፣ የተዘነጉትን ፡ ለማስታወስ ፡ እንጂ ፡ ሙሉ ፡ ዝርዝሩ ፡ ይጻፍ ፡ ቢባል ፡ ኹለት ፡ ሦስት ፡ መድብል ፡ አይመልሰውም ።

2 ፤ ስለትርጉም ፡ መፋለስና ፡ ተመልሶ ፡ መቃኘት ።

በክዋኔ ፡ ግስ ፡ ረገድ ፡ አራት ፡ ዐይነት ፡ ኹኔታዎች ፡ ይገኛሉ ።

- ቃሉ ፡ ለሐሳቡ ፡ የተስማማ ፤
- ቃሉ ፡ ከሐሳቡ ፡ ያልተስማማ ፤
- ቃሉ ፡ ለሐሳቡ ፡ ያልተገኘ ፤
- ቃሉ ፡ ለሐሳቡ ፡ ያረጀና ፡ የሚታደስ ፤
- ብዙ ፡ ማማረጫዎች ፡ ቃሎች ፡ ለሐሳቡ ፡ ሲኖሩ ።

2.1 ፤ ቃሉ ፡ ለሐሳቡ ፡ የተስማማ ።

ለምሳሌ ፡ "ሕግ" ፡ የሚለው ፡ ቃል ፡ ለሐሳቡ ፡ ትክክለኛ ፡ ፍቺ ፡ ስለ ፡ ኾነ ፡ እንዳለ ፡ እንቀበለዋለን ። ቃሉ ፡ አምላኛ ፡ ቢኖረው ፡ እንዳስፈላጊነቱ ፡ ባምሳያው ፡ ልንሠራ ፡ እንችላለን ። ለምሳሌ ፡ ባንዳንድ ፡ ኹኔታ ፡ በ "ሕግ" ፡ ፈንታ ፡ "ደንብ" ፡ ወይም ፡ "ሥርዐት" ፡ ማለት ፡ ይቻላል ።

2.2 ፤ ቃሉ ፡ ከሐሳቡ ፡ ያልተስማማ ።

ይህ ፡ ከትርጉም ፡ መፋለስ ፡ የሚነሣ ፡ ኹኔታ ፡ በዘመናችን ፡ ዘወትር ፡ ይገኛል ። ለምሳሌ ፡-

- "ብሔር" ፡ ምድር ፡ ወይም ፡ ስፋት ፡ ማለት ፡ ሳለ ፡ በስሕተት ፡ ጎሳ ፡ ለማለት ፡ ውሏል ፤ "ውልደት" ፡ ተብሎ ፡ ሊስተካከል ፡ ይችላል ።
- እንዲሁም ፡ "እግዚአና" ፡ ወይም ፡ "ገዢነት" ፡ በማለት ፡ ፈንታ ፡ "ልዕልና" ፡ ወይም ፡ "ሉዓላዊነት" ፡ ሲሉ ፡ ይሰማል ፤ ይህም ፡ ስሕተት ፡ ነው ።

2.3 ፤ ቃሉ ፡ ለሐሳቡ ፡ ያልተገኘ ።

በሕግ ፡ ረገድ ፡ በትውፊታዊ ፡ ሥርዐታችን ፡ ያልነበሩ ፡ ዐዲዲስ ፡ ቃላትን ፡ ሳንተረጉም ፡ በውጭ ፡ ቋንቋ ፡ ቃልነታቸው ፡ ይዘናቸዋል ። ለምሳሌ ፡ "ፌዴራል" ፡ እንላለን ። ለእንደዚህ ፡ ያሉቱም ፡ ትክክለኛውን ፡ ትርጉማቸውን ፡ እንሰጣቸዋለን ። "ፌዴራል"ን ፡ ሊቃውንት ፡ "ደባል" ፡ ብለው ፡ ተርጉመውታል ። ገና ፡

ያልተተረጎሙ ፡ በሺሕ ፡ የሚቈጠሩ ፡ የውጭ ፡ ቃላት ፡
አሉ ። ከነዚህ ፡ አንዱ ፡ "ፖሊስ" ፡ ነው ።

2.4 ፤ ቃሉ ፡ ለሐሳቡ ፡ ያረጀና ፡ የሚታደስ ።

አ..ሕ.አ.ዴ.ግ. ፡ ዐዲስ ፡ አበባ ፡ እንደ ፡ ገባ ፡ በጸጥታ ፡
ረገድ ፡ ከእንግሊዞች ፡ ጋራ ፡ የጠበቀ ፡ ግንኙነት ፡ ነበረውና ፡
ጠቅላላ ፡ የጸጥታውን ፡ መዋቅር ፡ እንዲያቋቁሙለት ፡
ሰጥቷቸው ፡ ነበር ። ጥቂት ፡ ጊዜ ፡ በኋላ ፡ የፖሊስ ፡
መከፈቻዎችን ፡ ማዕርግ ፡ ከነበረበት ፡ ኢትዮጵያዊ ፡
አጠራሩ ፡ ለውጦ ፡ ቃል ፡ በቃል ፡ የእንግሊዝኛ ፡ አጠራርን ፡
ላከከበት ። ነባሩ ፡ የማዕርግ ፡ አሰያዩም ፡ እንደ ፡
ወታደራዊው ፡ አሰያዩም ፡ ከምክትል ፡ ፲ ፡ አለቃ ፡ ፶ ፡
አለቃ ፣ ... ፣ ፪ ፡ አለቃ ፣ ሻምበል ፣ ሻለቃ ፡ እያለ ፡
የሚኾደውን ፡ "ሳጅን" ፣ "ኮንስታብል" ፣
"ኢንስፔክተር" ፣ "ኮማንደር" ፡ ... ፡ ማለቱ ፡ ሕዝብን ፡
ከማደናገር ፡ ሌላ ፡ አንዳች ፡ ያመጣው ፡ ጥቅም ፡ የለም ።
ለምሳሌ ፡ "ኮንስታብል" ፡ ወይም ፡ "constable" ፡ ቃል ፡
በቃል ፡ "የበረረት ፡ አለቃ" ፡ ማለት ፡ ነው ፤ ለዘመኑ ፡
እንግሊዝኛም ፡ እንኳ ፡ ያረጀ ፣ ያፈጀ ፡ ቃል ፡ በመኾኑ ፡
ዐማርኛን ፡ የ"ጃንታ" ፡ ማራገፊያ ፡ ማድረግ ፡ አይገባም ።
ሌሎቹም ፡ እንደዚህ ፡ ጊዜው ፡ ያለፈባቸው ፡ ትርጉም -
የለሽ ፡ ቃላት ፡ ናቸው ፤ ሊወገዱ ፡ ይገባል ። የማዕርግ ፡
ስም ፡ የሥራውን ፡ ጠባይና ፡ ተዋረድ ፡ በግእዝ ፡ ወይ ፡
ባማርኛ ፡ መግለጽ ፡ ይኖርበታል ።

2.5 ፤ ብዙ ፡ ማማረጫዎች ፡ ቃሎች ፡ ለሐሳቡ ፡ ሲኖሩ ።

ለምሳሌ ፡ እላይ ፡ ላየነው ፡ "እግዚእና" ፡ ለሚለው ፡ ቃል ፡
በያንስ ፡ 5 ፡ ማማረጫዎች ፡ በግእዝና ፡ ባማርኛ ፡ አሉልን ፡-

- "ገርነት" ፣
- "ስፍነት" ፣
- "ምስፍና" ፣
- "መባሕት" ፣
- "ብውሕና" ።

የተለመደው ፡ "እግዚእና" ፡ ቢኾንም ፡ ለየት ፡ ላለ ፡
ኹኔታም ፡ ኾነ ፡ አገላለጥ ፡ የሚገባውን ፡ መርጠን ፡
እናውላለን ።

ለዚህ ፡ ኹሉ ፡ ሥራ ፡ እንግዲህ ፡ የጋራ ፡ ዕውቀትን ፡
መሰብሰብ ፡ አለብን ። ሊቃውንት ፡ አባቶቻችን ፡ ይህኑ ፡
ቀድመው ፡ ዐስበው ፡ ያቆዩን ፡ የግእዝም ፡ ያማርኛም ፡
መዛግብተ ፡ ቃላት ፡ አሉልን ። "ዐውደ ፡ ቀለም" ፡
የተባለው ፡ የጽሑፍ ፡ ማምረቻ ፡ መግባር ² ፡ እነዚህንና ፡
የሌሎች ፡ ቋንቋዎችንም ፡ መዛግብተ ፡ ቃላትና ፡
ማተራረግሚያቸውን ፡ በነጻ ፡ ስላበረከተልን ፡ ሥራችን ፡
እጅጉን ፡ ቀልጥፏል ።

መደምደሚያውን ፡ እፈታችን ፡ የተደቀነውን ፡ ታላቅ ፡
ሀገራዊ ፡ ሥራ ፡ በብቃት ፡ የምንወጣው ፡

- አንድም ፡ ሙሉውን ፡ ሀገራዊ ፡ ዕውቀት ፡ ስናሳትፍ ፡
- አንድም ፡ ሥራው ፡ በመላ ፡ የኢትዮጵያ ፡ ሕዝብ ፡
ውክልና ፡ ሲከናወን ፡

ነውና ፡ ለዚህ ፡ በጎ ፡ ውጤት ፡ ሳይውል ፡ ሳያደር ፡
ኹላችንም ፡ ተግተን ፡ እንድንተባበር ፡ ያገር ፡ ፍቅር ፡
ጥሪያችንን ፡ በትሕትና ፡ እናስተላልፋለን ❖

2 http://www.awdeqelem.net